ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА ПРОМИСЛОВОСТІ ТА ВІЙСЬКОВО-ПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ

УДК 346.5:349.6 https://doi.org/10.18372/2786-8168.20.21213

Н. М. Внукова, д.е.н.,
провідний науковий співробітник
НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрНУ, Харків

ЕКОЛОГІЧНА НЕБЕЗПЕКА ПОТЕНЦІЙНОГО ВІДМИВАННЯ КОШТІВ ВІД ПОРУШЕНЬ У ПРИРОДОЗБЕРЕЖЕННІ

Анотація. *Дослідження присвячено розгляду звітів та змін FATF з контролю за потенційними екологічними правопорушеннями в світовій системі фінансового моніторингу. Розглянуто сучасні напрями запровадження ризико-орієнтованого підходу до протидії легалізації злочинних доходів від екологічних злочинів. Визначено динаміку пошукових запитів в Google з 2004 року в Україні на тему екологічних порушень, який є волатильним з виділенням регіональних складових. Створення Зеленої платформи в Україні може сприяти впровадженню заходів з запобігання екологічним порушенням.*

Ключові слова: природозбереження, екологічні порушення, фінансовий моніторинг, FATF, пошукові запити, ризико-орієнтований підхід

Актуальність. Відмивання коштів, отриманих від екологічних злочинів, створює додаткове навантаження на екологію через стимулювання подальшого руйнування природи через одержані фінансові ресурси. Початок розробки Зеленої платформи як цифрового каталогу програм фінансування сталого розвитку [1] може потенційно сприяти запобіганню та протидії порушенням в екологічній сфері. Воєнний стан посилює ризики легалізації прибутків від незаконної вирубки лісу, видобутку копалин або торгівлі дикими тваринами, що призводить до втрати біорізноманіття, зникнення видів, обезліснення, яке прискорює зміни клімату. Екологічна небезпека полягає у забрудненні та деградації земель, зокрема і внаслідок воєнних дій, але кошти, отримані від незаконного скидання токсичних відходів, потенційно можуть відмиватися через фіктивні компанії з утилізації. У результаті відбувається тривале отруєння грунтових вод та родючих земель, що впливає на непридатність територій для життя на довгий період. Наступним колом є фінансування подальших порушень, коли «брудні» гроші часто далі реінвестуються у незаконні сфери через закупівлю важкої техніки для нелегального видобутку, наприклад, піску, розбудову логістичних мереж для контрабанди природних ресурсів. Небезпека додатково полягає в тому, що підривається рух зеленої економіки через приплив «брудних» грошей у сировинні сектори, чим створює недобросовісну конкуренцію легальним підприємствам, які інвестують в екологічні стандарти та очисні споруди. Вони стають менш конкурентоспроможними порівняно зі злочинними структурами, що ігнорують будь-які норми. Екологічна небезпека полягає в тому, що відмивання коштів

перетворює екологічні злочини у високоприбуткові, що впливає на суттєве виснаження природних ресурсів.

Виклад. Основними механізмами, які запобігають відмиванню екологічних грошей, є інструменти фінансового моніторингу, що базуються на міжнародних стандартах FATF (Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей) [10], які мають реалізуватися як на первинному рівні фінансового моніторингу, так і на державному через розробку національного нормативного регулювання [3]. Фінансові установи мають звертати увагу на специфічні ознаки екологічних злочинів, наприклад, через великі перекази від компаній, що займаються лісозаготівлею або видобутком копалин, на рахунки фізичних осіб, через невідповідність обсягів операцій ліцензіям підприємства на користування надрами та ін. Отже, мають висуватися нові вимоги до прискорення трансформацій в екологічному праві для запобіганням екологічним порушенням.

У спеціальному звіті FATF (2021) щодо відмивання грошей, отриманих внаслідок екологічних злочинів вимагається від країн криміналізація відмивання грошей, зокрема, за низку екологічних злочинів (Рекомендація FATF 3), а також застосування ризико-орієнтованого підходу до запобігання легалізації доходів (Рекомендація FATF 1) [11]. У цей же період прийнято Рішення Ради національної безпеки та оборони України від 23 березня 2021 року № 111/2021 щодо посилення відповідальності за кримінальні правопорушення проти довкілля, встановлення кримінальної відповідальності за незаконний видобуток корисних копалин місцевого значення та ін. [4].

Нові підходи до фінансового моніторингу, які можна визначити як «зелений» фінансовий моніторинг, полягають в тому, що з 2021 року FATF офіційно визначив екологічні злочини як предикатні (основні) для відмивання коштів. Тепер країни мають включати екологічні ризики до національних оцінок ризиків з фінансового моінторингу. Також запропоновано застосовувати конфіскацію активів, щоб зробити екозлочини економічно невигідними.

До Глосарію FATF внесено розширене визначення «Environmental crime» (екологічні злочини): злочинний збір, видобуток або торгівля охоронюваними видами дикої фауни та флори, дорогоцінними металами та камінням, іншими природними ресурсами або відходами [8]. У межах програм фінансового моніторингу та виконання ESG показників сталого розвитку фінансові установи, як первинні суб'єкти фінансового моніторингу, використовують спеціальні критерії (red flags**)**, щоб виявити відмивання грошей, отриманих від екологічних злочинів: декларування прибутку від продажу деревини або копалин, який значно перевищує обсяги, дозволені її державними ліцензіями; експорт сировини здійснюється компанією, яка не має дозволів на видобуток або обробку природних ресурсів; оплата за екологічні ресурси (ліс, руда, рідкісні тварини) надходить від компаній-оболонок (shell companies) із юрисдикцій, де ці ресурси не видобуваються; використання складної логістики, які приховують реальне походження товару, наприклад, рух лісової деревини через офшорні компанії.

Додатковим складним питанням є контроль за діяльністю публічних осіб, які входять до зони високого ризику, де здійснюється посилена належна перевірка ризиків компаній у сфері природокористування, які належать їм або пов'язаним з ними особам. Держфінмоніторинг надає у типологіях такі приклади залученості публічних осіб до екологічних злочинів. Отже, потрібен додатковий контроль за

документами для підтвердження легальності походження продукції та запобігання екологічним правопорушенням.

У 2025–2026 роках FATF продовжує посилювати контроль над екологічними злочинами через практичну імплементацію міжнародних стандартів, та інтеграцію контролю за екологічними ризиками у загальну систему фінансової безпеки через новий п'ятий раунд взаємних оцінок, який запроваджений 2025 року і передбачив, як обов'язковий елемент при оцінюванні країн, аналіз екологічних злочинів при проведенні перевірок з відповідності міжнародним стандартам. Країни зобов'язані довести, що їхні фінансові розвідки (FIU) активно використовують індикатори екозлочинів для аналізу транзакцій.

Зміни, які відбулись 2025 року у міжнародних стандартах FATF з протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та розповсюдження зброї масового ураження, додатково стосуються екологічних питань [10]. Зміни стосуються, зокрема, конфіскації активів (Recommendation 4), де передбачена особлива увага механізмам розширеної конфіскації навіть без прямого конкретного доказу, наприклад, браконьєрського акту. У жовтні 2025 року FATF схвалив звіт «Horizon Scan» [9], який розглядає вплив штучного інтелекту (ШІ) на фінансові злочини, зокрема, через виявлення схем, де рекомендовано використовувати ШІ для відстеження аномальних ланцюгів постачання природних ресурсів (наприклад, коли обсяги експорту деревини з регіону перевищують його природні можливості). Також визначено протидію Deepfakes щодо попередження про ризики використання дипфейків для створення підробних екологічних сертифікатів та дозволів на видобуток.

2026 року запланована серія спільних заходів FATF з міжнародними екологічними організаціями Nature Crime Alliance для створення єдиної архітектури протидії екологічним фінансовим злочинам [12]. Мета — об'єднати дані екологічних інспекторів та банківських аналітиків у реальному часі. Екологічні злочини, такі як незаконний видобуток корисних копалин, лісозаготівля, рибальство та торгівля дикими тваринами, продовжують руйнувати екосистеми, підривають засоби до існування, а також підживлюють корупцію та порушення прав людини. Уряди дедалі частіше визнають, що глобальні цілі щодо біорізноманіття та клімату не можуть бути досягнуті без більш ефективної боротьби з цими злочинами. Проте міжнародні заходи реагування залишаються фрагментованими, розподіленими між системами екологічного, кримінального правосуддя та фінансового управління, які часто функціонують ізольовано.

Ці рішення можуть допомогти змістити міжнародну відповідь на екологічні злочини від часткових дій до більш узгодженої та скоординованої архітектури. Спираючись на важливі прориви FATF 2025 року, ці дії охоплюють кримінальне правосуддя, незаконне фінансування, екологічне управління та багатосторонню дипломатію [12].

Найбільш релевантним та детальним прикладом національної оцінки щодо екологічних злочинів є Сінгапур, який у 2024–2025 роках провів масштабне оновлення своєї оцінки з фінансового моніторингу, виділивши екологічні злочини в окремий пріоритет [11]. Сінгапур одним із перших імплементував рекомендації FATF 2021 року у свою національну стратегію протидії відмиванню коштів [11]. З огляду на зростаючу міжнародну увагу до ризику відмивання коштів, що виникає внаслідок екологічних злочинів (таких як незаконна торгівля дикими тваринами та

незаконна вирубка лісу) та для підвищення обізнаності галузі, 29 травня 2024 року було опубліковано окрему тематичну оцінку ризиків відмивання коштів, пов'язаних з екологічними злочинами [7]. У звіті зазначається, що Сінгапур має ці ризики, пов'язані з екологічними злочинами, що виникають через його географічне розташування та позицію як міжнародного фінансового центру, торговельного, транспортного та перевантажувального вузла. Сінгапур вразливий до загроз, що виникають через незаконну торгівлю дикими тваринами, незаконну вирубку лісу та торгівлю відходами, які поширені в Південно-Східній Азії.

Відповідні правоохоронні органи, підрозділи фінансової розвідки, політичні та наглядові органи продовжуватимуть пильно стежити за виявленими ризиками та підвищувати обізнаність приватного сектору про ризики. Фінансові установи та визначені нефінансові підприємства та фахівці (такі як постачальники корпоративних послуг та торговці дорогоцінним камінням і металами) також повинні враховувати Національну оцінку ризиків щодо відмивання коштів, пов'язаних з екологічними злочинами [7]. Екологічні злочини руйнують та завдають шкоди довкіллю та екосистемі, маючи далекосяжний та довгостроковий вплив на нинішнє та майбутні покоління. FATF зазначила, що екологічні злочини генерують близько 110–281 мільярда доларів США кримінальних доходів щороку [11], тому важливо, щоб країни вжили необхідних заходів для боротьби з екологічними злочинами та відповідними кримінальними доходами.

Національна оцінка ризиків (NRA) щодо екологічних злочинів (Env Crimes ML) Сінгапуру представляє огляд середовища ризиків, слугує керівництвом для застосування ризикоорієнтованого підходу під час розробки та впровадження стратегій, політик та заходів щодо зменшення ризиків у боротьбі із загрозами відмивання коштів та незаконними потоками, пов'язаними з екологічними злочинами. Наприклад, злочинність, до якої належить вирубка лісів, є третьою за прибутковістю в світі. Всесвітні зиски еко-злочинності оцінюються у 110-281 млрд USD на рік, в якій лісова злочинність генерує від 51-152 млрд USD за рік [5].

За законодавством України [3] критеріями ризиків у ст.7, яка присвячена застосуванню ризик-орієнтованого підходу, відзначено, що суб'єкт первинного фінансового моніторингу зобов'язаний у своїй діяльності його застосовувати. Експерти відзначають, що кількість зелених фінансових інструментів для бізнесу та громад зростає – як завдяки міжнародній підтримці, так і через запит з боку самих підприємців [1], що має позитивно вплинути на збільшення зелених інвестицій, але паралельно можуть збільшуватися обсяги відмитих коштів від екологічних злочинів, що потребує поглибленої уваги і додаткових досліджень [2].

Автором виконана оцінка рівня пошукової активності в Google темою «екологічні порушення» українською мовою з 2004 року (на 05 вересня 2025 року) з використанням пошукового он-лайн ресурсу Google Trends [6], який показав, що зацікавленість темою екологічних порушень є волатільною, інтерес почав активно формуватися з березня 2020 року, її пікові складові відзначались у квітні 2022 року. За регіональним розподілом тільки 18 регіонів є статистично значимими, серед яких трійка лідерів – Полтавська, Чернівецька, Івано-Франківська області, що потребує подальшого вивчення і аналізу [2]. Аналогічне питання розглянуто на 10 березня 2026 року, пікове значення відзначено у травні 2025 року, що може бути зумовлене оприлюдненням в цей час масштабних звітів про екологічні збитки, зокрема, від воєнних дій, та нові кліматичні рекорди. Далі протягом 10 місяців 2025-2026 років

на час аналізу запитів все зійшло нанівець щодо пошукової активності, отже питаннями екологічних порушень за останні 10 місяців зацікавленості у користувачів Google немає. Регіональні лідери майже ті ж самі – Полтавська, Сумська і Івано-Франківська області.

Враховуючи, що екологічна небезпека потенційного відмивання коштів від порушень у природокористуванні накладається на вимоги концепції зеленого переходу, то це пов'язано не тільки із захистом довкілля при відновленні зруйнованого, але і вдосконаленням механізмів запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним щодо екологічних правопорушень.

Висновки. Розглянуті сучасні актуалізовані напрями збільшення вимог FATF до системи фінансового моніторингу щодо екологічних правопорушень, зокрема, щодо їх криміналізації, врахування у національних оцінках країн, при проведенні перевірок щодо виконання міжнародних стандартів показали, що екологічна складова порушень стає у пріоритеті, зокрема, і спільних дій 2026 року з міжнародними екологічними організаціями Nature Crime Alliance для створення єдиної архітектури протидії екологічним фінансовим злочинам у світі.

Додатковим фактором контролю суб'єктами первинного фінансового моніторингу, зокрема, банків за потенційним відмиванням коштів є запровадження ризико-орієнтованого підходу. Наведений окремо створений національний звіт Сінгапуру щодо протидії екологічним злочинам є прикладом для інших країн.

Відзначені тренди щодо пошукової активності користувачів Google показали низьку зацікавленість з певними сплесками при певних подіях. Виділені регіони - лідери в Україні з високим рівнем пошуку теми екологічних порушень, зокрема, постійна Полтавська область, можуть стати не тільки пілотними щодо впровадження в їх громадах програм фінансового моніторингу, але і лідерами зеленого екологічного розвитку.

Список використаної літератури

1. В Україні запускають Зелену платформу – каталог фінансових можливостей для екологічного розвитку URL: https://rubryka.com/2025/05/21/v-ukrayini-zapuskayut-zelenu-platformu-katalog-finansovyh-mozhlyvostej-dlya-ekologichnogo-rozvytku/

2. Внукова, Н. М. Оцінка ризиків потенційного відмивання коштів від екологічних порушень *Актуальні проблеми економіко-правового регулювання екологічних відносин в сучасних умовах* : зб. наук. пр. за матеріалами круглого столу, м. Харків, 18 верес. 2025 р. ; Інновації та сталий розвиток у економіко-правових дослідженнях та стратегія їх реалізації : зб. наук. пр. панельної дискусії, 23 верес. 2025 р. в рамках IX Харків. Міжнар. юрид. форуму / за ред. С. В. Глібка, В. Л. Бредіхіної ; НДІ ПЗІР НАПрН України. – Харків : НДІ ПЗІР НАПрН України, 2025. – С. 15–26. URL : https://dspace.khadi.kharkov.ua/handle/123456789/26578

3. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочин шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України (зі змінами) № 361-IX (2019). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text

4. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 23 березня 2021 року «Про виклики і загрози національній безпеці України в екологічній сфері та першочергові заходи щодо їх нейтралізації». Указ

Президента України від 23 березня 2021 р. № 111/2021 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/111/2021#Text

5. 5. «Лісова злочинність». Протидію нелегальній вирубці лісів в Україні обговорили за участю «Інтерполу». URL: https://bit.ly/3Ti0Fwa

6. Як користуватися сервісом Google Trends? URL: https://seomarket.ua/blog/iak-korystuvatysia-servisom-google-trends/

7. Environmental Crimes Money Laundering National Risk Assessment MAY 2024. 29 p. URL: https://www.mas.gov.sg/-/media/mas-media-library/publications/monographs-or-information-paper/amld/2024/env-crimes-ml-nra---final-for-publication.pdf

8. FATF Glossary URL: https://www.fatf-gafi.org/en/pages/fatf-glossary.html# accordion-a13085a728-item-121a8a2b0f

9. Horizon Scan AI and Deepfakes URL:https://www.fatf-gafi.org/en/publications/Methodsandtrends/horizon-scan-ai-deepfake.html

10. Money Laundering National Risk Assessment Toolkit – Annexes A-C. August 2025. 72 p.

11. Money Laundering from Environmental Crime FATF REPORT July 2021. 70 p. URL: https://www.fatf-gafi.org/content/dam/fatf-gafi/reports/Money-Laundering-from-Environmental-Crime.pdf

12. Money Laundering National Risk Assessment REPORT SINGAPORE 2024 126 p.

13. Perrat E.Building Momentum On Environmental Crime: Why 2026 Matters